

Anna-Maija Aguilera

Vedenjumalattaren monet kasvot

Magia, moraalit ja globalisaatio länsiafrikkalaisessa vodoussa

Länsiafrikkalainen vedenjumalatar *Mami Wata* on mieltynyt kauniisiin, usein länsimaisiin esineisiin. Hänen alttareitaan koristavat peilit, kosmetiikkatuotteet, elokuvajulisteet, limonadipullot ja ylelliset kylpyöljyt. Näiden keskiluokkaiseen elämäntyyliin liittyvien tavaroiden lisäksi *Mami Watan* seuraajat sulauttavat uskontoonsa vaikutteita useista eri kulttuureista. Hindujumaluudet, katoliset pyhimykset, islamilaiset symbolit ja ruusuristiläiset vaikutteet yhdistyvät tässä kultissa monisäikeiseksi kokonaisuudeksi.

Mami Wata kuvataan yleisimmin vaaleaihoisena eurooppalaisen ulkomuodon omaavana merenneitona tai käärmeenlumoojattarena. Vaikka useat tutkijat (Drewal, 1988, Jules-Rosetta, 1994, Bastian, 1998) ovat painottaneet ilmiön ulkomaalaista alkuperää, *Mami Wataa* ei voida pitää ainoastaan eurooppalaisen vaikutuksen muovaamana jumalattarena. Usko vesikäärmeiden, kalojen ja krokotiilien symboloimiin vedenhenkiin on aina ollut osa länsiafrikkalaista kulttuuria. Vaikka nopeat sosiaaliset muutokset ja ulkomaalaiset vaikutteet yhdistyvät *Mami Watassa*, on hän silti nimenomaisesti paikallinen afrikkalainen jumalatar. Tämänkaltainen globaalit ja paikallisen välinen vuorovaikutus on jo pitkään ollut osa vodou-uskomusjärjestelmää.

Suurin osa *Mami Watan* seuraajista on naisia. Vaativuudestaan ja mustasukkaisuudestaan tunnettu jumalatar palkitsee seuraajansa hyvällä onnella elämässä. *Mami Wata* lupaa ihmisille nopeaa menestystä, rikkautta ja terveyttä. Hän on erikoistunut ratkaisemaan modernin elämän ongelmia, kuten yliopiston pääsykokeissa menestyminen tai uuden auton ostaminen. *Mami Wata* -kultissa perinteinen vedenhenkien palvonta yhdistyy moderniin teknologiaan ja uusiin taidemuotoihin. Esimerkkinä tästä prosessista ovat *Mami Watan* vaikutteet tienviitoissa, talojen seinissä ja jumalattarelle omistetuissa alttareissa.

Mami Watan innoittamat seinämaalaukset, jumalattaren kunniaksi järjestetyt rituaalit ja hänen alttarinsa muodostavat kokonaisuuden, jonka kautta on mahdollista ymmärtää globaalit ja paikallisen vuorovaikutusta arkielämän, uskonnon ja taiteen välityksellä. Silmiinpistävin piirre *Mami Watalle* omistetuissa alttareissa on niiden kitschmäisyys. Kosmetiikkatuotteet, puhallettavat muovilelut, pehmoeläimet ja tyhjät Coca-Cola pullot luovat länsimaisen katsojan silmissä kakofonisen vaikutelman omalaatuisen pikkutyön kampauspöydästä. Näitä alttareita

tarkasteltaessa länsimaalainen käsitys kitschistä on kuitenkin harhaanjohtava. Esineiden alkuperäistä käyttötarkoitusta tärkeämpää on niiden luova asettelu ja uusien merkitysmaailmojen luominen.

Mami Watan seuraajat koristelevat jumalattarelle pyhitetyt alttarit monista eri kulttuureista peräisin olevilla esineillä. Tyypillisintä alttariesineistöä ovat ylelliset länsimaiset kosmetiikkatuotteet. Etenkin talkkipuuteri, kylpyöljyt ja hajuvedet ovat keskeinen osa alttaripöytää. Talkilla ja hajuvedellä on muutenkin tärkeä rooli *Mami Watan* palvonnassa. Ennen yksinkertaisintakaan rituaalia papitar pyytää jumalattaren siunausta ripottelemalla talkkia ja hajuvedettä alttaritilaan. Tekokukat, makeiset ja hiustenhoitotuotteet ovat myös soveltuvaa alttaritavaraa.

Mami Watalle omistetun alttarin rakentaminen on erittäin yksilöllinen prosessi. Jumalattaren seuraajat kommunikoivat unien kautta *Mami Watan* kanssa ja saavat häneltä yksityiskohtaiset ohjeet alttariesineiden valintaan. Jopa hajuvesien ja talkkipuuterien merkki ja tekokukkien väri ovat tarkoin määriteltäviä. Mielenkiintoista kuitenkin on, että jumalattaren vaatimukset seuraavat globalisaation kehitystä. Länsimaalaisia kosmetiikkatuotteita ei ole ollut saatavana Länsi-Afrikassa kuin parikymmentä vuotta. Vaaleaihoisen merenneitojumalattaren seuraajat käyttävät länsimaista kosmetiikkaa uudessa yhteydessä ja sulauttavat kulutushyödykkeet omaan kulttuuriinsa sopiviksi

Alttareilla käytetään myös symboleja ja elementtejä eri uskonnoista. Esimerkiksi Raamatut, ruusuristiläiset symbolit ja muslimien rukousnauhat ovat suosittuja. Myös hindujumaluuksien kuvat ja pienoispatsaat ovat usein esillä alttaritilassa. Useiden papittarien mukaan Shiva, Krishna ja Ganesha ovat *Mami Watan* pantheoniin kuuluvia jumaluuksia. Esimerkiksi Beninissä elefanttijumala Ganesha tunnetaan nimellä *Tobosu*, "jumala joka asuu laguunissa". Hindujumaluudet miellyttävät esteettisesti *Mami Wata* -papittaria ja niiden katsotaan edustavan dualismia, vedenalaista maailmaa ja rauhanomaista, kiihкотonta suhtautumista elämään. Neitsyt Maria, Jeesus ja paavi komeilevat usein hindujumaluuksien rinnalla. Kristinuskon hahmoja ei kuitenkaan käsitetä jumaluuksina vaan rauhaa ja rakkautta edustavina pyhimyksinä.

Mami Wata -alttarit eivät koostu yksinomaan vieraista kulttuureista poimituista vaikutteista. Tärkeä elementti ovat perinteiset afrikkalaiset esi-isänuket. Nuket symboloivat jo kuolleita esi-isiä, joiden sielujen kanssa on mahdollista kommunikoida nukkien kautta. Esi-isänukkien lisäksi afrikkalaisissa luonnonuskonnoissa on pitkään valmistettu kaksosnukkeja. Jos toinen kaksosista kuolee, tehdään häntä symboloiva nukke, jota eloonjäänyt kaksonen pitää aina mukanaan. Kaksosnukkeja käytetään myös *Mami Wata* -alttareilla muistuttamassa kaksosten pyhydestä ja perinteisestä uskonnosta.

Vaikka *Mami Wata* onkin moderni jumaluus, on hänellä kuitenkin selvä yhteys perinteiseen afrikkalaiseen vedenhenkien palvontaan. Tässä yhteydessä modernius ei siis tarkoita perinteen katkaisemista, vaan sen uudelleentulkittamista nykypäivän olosuhteissa. *Mami Watalle* omistettujen alttaripöytien päätarkoitus on kunnioittaa usein oikukkaan vedenneidon mieltymyksiä ja luoda henkilökohtainen yhteys häneen. Samaan aikaan alttarit tarjoavat jumalattaren seuraajille mahdollisuuden ymmärtää omaa asemaansa uudessa globaalissa maailmanjärjestyksessä.

Mami Wata -kulttiin liittyvät rituaalit ovat monimuotoisia, usein dramaattisiakin piirteitä omaavia performansseja. Suurin osa rituaaleista tapahtuu veden äärellä tai *Mami Watalle* omistettujen temppelien

sisäpihoilla. Kultti perustuu suulliseen perinteeseen ja papittarien henkilökohtaiseen suhteeseen jumalattaren kanssa. Kirjoitettujen opinkappaleiden puuttuminen mahdollistaa rituaalien muutoskykyisyyden. Usein papittaret kommunikoivat *Mami Watan* kanssa unien kautta. Näynomaisissa unissa on mahdollista saada tietoa tulevaisuuden tapahtumista, jumalattaren mieltymyksistä ja parhaasta ajankohdasta suorittaa rituaaleja.

Vaikka *Mami Watan* seuraajat eivät noudata tiukkoja uskonnollisia sääntöjä, on kultilla kuitenkin selkeä sosiaalinen rakenne. Palvonta keskittyy temppelisiin, joiden johtajana on yleensä papitar. Papittaren tehtäviin kuuluu toimia neuvonantajana apua tarvitseville ihmisille. Uraongelmat, lapsettomuus, sairaudet ja naapurien kateus ovat yleisiä syitä hakeutua hänen puheilleen. Papitar kommunikoi alttaritilassa tai unien kautta jumalattaren kanssa ja etsii sopivan ratkaisun ongelmaan.

Joka perjantai *Mami Watan* seuraajat kokoontuvat juhlimaan ja kunnioittamaan jumalattarta vodoutemppeliin. Perjantaiseremonia eli *Zirab* on iloinen ja värikäs tapahtuma. Seremonian ominaispiirteitä ovat ekstaattinen rumpumusiikki, transsiin vaipuminen ja runsaan juhla-aterian nauttiminen. Usein jokainen seremoniaan osallistuja antaa papittarelle pienen rahasumman. Kerran kuukaudessa papitar järjestää arpajaiset osallistujien kesken ja voittaja saa kuukauden aikana kerääntyneen rahasumman, joka saattaa vastata keskiverto beniniläisen kuukausipalkkaa. *Zirab* on siis myös sosiaalisen tukemisen ja naisten verkostoitumisen keino.

Tärkeintä *Zirabissa* on jumalattaren läsnäolo. Papitar kutsuu jumalattarta kaatamalla maahan giniä, talkkipuuteria, parfyymia ja kanamunia. Osanottajat kokoontuvat papittaren ympärille ja rukoilevat *Mami Wataa* saapumaan paikalle. Kun jumalatar on antanut merkin läsnäolostaan, voi varsinainen seremonia alkaa. Osanottajat tanssivat kiihtyvän rumpumusiikin säestyksellä jumalattaren kunniaksi. Tässä vaiheessa papitar usein vetäytyy alttarihuoneeseen kommunikoimaan jumalattaren kanssa.

Useat *Mami Watan* seuraajat vaipuvat *Zirabin* aikana transsiin. Jumalatar valitsee rituaaliin osallistujien joukosta yksilön, johon hänen henkensä tilapäisesti asettuu. Transsi on ekstaattisuutta lähentelevä tila, jossa yksilö kokee jumalattaren läsnäolon kaikkein henkilökohtaisimmalla tavalla. Transsiin vaipuneen ruumiista tulee ”jumalien hevonen”. Transsitilassa oleva tervehtii kaikkia rituaaliin osallistujia. Hän puhuu ja ilmehtii jumalattarelle ominaisella tavalla ja saattaa antaa läsnäolijoille ohjeita ja ennustuksia. *Mami Wata* -transsia kuvataan usein lempeäksi kokemukseksi. Transsiin vaipunut matkii merenneidon liikkeitä ja haluaa päälleen pirskotettavan hajuvettä.

Transsi on tärkeä osa vodou-uskontoa. Sen kautta yksilö ja jumaluus sulautuvat yhteen. Transsitila tarjoaa myös naisille mahdollisuuden käyttäytyä tavalla, joka muuten olisi sopimatonta ja sanoa asioita, joista yleensä vaietaan. Transsi on dramaattinen performanssi, joka on tärkeää niin koko vodouyhteisön tasapainolle kuin yksilön henkilökohtaiselle jumalsuhteelle.

Vodou-sukuisilla uskonnoilla on yli 70 miljoonaa seuraajaa ympäri maailmaa. Vodou syntyi Länsi-Afrikassa, kulkeutui orjien mukana Karibialle ja Latinalaiseen Amerikkaan, ja leviää tällä hetkellä niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassakin. Useiden vodou-uskonnon harjoittajien mukaan se pitäisi tunnustaa yhdeksi suurista maailmanuskunnoista. Sana vodou on peräisin fon-ja ewe-sukuisista

kielistä. Sana tarkoittaa jumalaa tai henkeä. Vodou on animistinen luonnonuskonto. Sen harjoittajat uskovat jumaluuksien ja henkien elävän kaikkialla luonnossa ja vaikuttavan ihmisten elämään hyvin suoralla ja perustavalaatuisella tavalla. Vodoussa maailmankaikkeus on jaettu viiteen peruselementtiin: veteen, tuleen, maahan, ilmaan ja taivaaseen. Jokainen jumaluus edustaa tiettyä elementtiä. Esimerkiksi *Mami Wata* on vedenjumaluuksien edustaja, tuhkarokon jumala *Sakpata* puolestaan edustaa maan elementtiä ja ukkosen jumala *Heviesso* ilmaa.

Vodoussa ihmisten ja jumalien suhde perustuu vastavuoroisuuteen. Ilman ihmisten suorittamia rituaaleja jumalat vaipuisivat unohduksiin ja katoaisivat maan päältä. Jos ihmiset eivät puolestaan palvoisi jumalia, olisivat he täysin luonnonvoimien ja kohtalon oikkujen armoilla. Vodou antaa seuraajilleen tilaisuuden päästä suoraan yhteyteen jumaluuksien edustamien luonnon peruselementtien kanssa ja vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Vodou voidaankin käsittää kokonaisvaltaisena uskontona ja filosofiana, joka korostaa kärsivällisyyttä, luonnon kunnioitusta ja tasapainoista jumalsuhdetta.

Länsimaissa vallitsee edelleen paljon negatiivisia stereotyyppioita vodousta. Populaarikulttuuri ja Hollywood-elokuvat esittävät vodoun vaarallisena mustana magiana, maailmana täynnä pahuutta, zombeja ja outoja rituaaleja. Myös Afrikassa toimivat lähetyssaarnaajat ja eurooppalaiset siirtomaahallitsijat koettivat saada ihmisiä luopumaan vodousta ja pitivät sitä vaarallisena taikauskona. Vodou eroaakin suuresti esimerkiksi kristinuskosta. Vodoujumalat eivät lupaa ihmisille pelastusta ja anteeksiantoa. Jokaisen on vastattava omista teoistaan tässä ja nyt. Jumaluudet omaavat inhimillisiä piirteitä ja voivat suuttuessaan rankaista ihmisiä. Vodoussa ihmisiä ja jumalia, taivasta ja maata, ruumista ja sielua ei voi erottaa toisistaan. Ne kaikki ovat osa yhtenäistä järjestelmää, joka voi joskus olla yhtä armoton kuin luonto itse.

Vodou on Togon ja Beninin pääuskonto ja 84 % beniniläisistä ja 75 % togolaisista tunnustautuu vodoun seuraajiksi. Beninissä marxilainen hallitus oli virallisesti kieltänyt vodoun vuoteen 1984 asti. Tänä päivänä hallitukset kuitenkin tunnustavat vodoun olemassaolon, ja Beninissä vodou on virallinen valtionuskonto. Vodou muuttuu nopeasti globalisaation ja kaupungistumisen mukanaan tuomien ilmiöiden myötä. Vodoun uskomusjärjestelmän avoimuus ja joustavuus mahdollistavat ulkopuolisten vaikutteiden sulauttamisen jo olemassa olevaan perinteeseen. *Mami Watan* seuraajien taipumus yhdistellä elementtejä useista eri maailmanuskonnoista ja käyttää länsimaalaisia kulutushyödykkeitä jumalattaren palvonnassa on kuvaava esimerkki tästä prosessista.

Bibliografia

Bay, E: *Wives of the Leopard: Gender, Politics and Culture in the Kingdom of Dabomey*. University Press of Virginia. Virginia 1998

Bastian, M: "Mami Wata, Mr White and the Sirens off Bar Beach", *Afrika und das Andere – Alterität und Innovation*. H. Schmidt und A. Wirz (eds.). LitVerlag Munster 1998.

Blier, P. S: *African Vodou: Art, Psychology and Power*. Chicago University Press. Chicago 1995.

Blier, P. S: "Vodun – West African roots of vodun", *Sacred Arts of African Vodou*. J. Cosentino (ed.) UCLA Fowler Museum of Cultural History. Los Angeles 1989.

Drewal, H. J: "Mami Wata and Santa Maria: Imag(in)ing Selves and Others in Africa and the Americas", *Images and Empires – Visuality in colonial and postcolonial*. P. S. Landau and D. Kaspin (eds.). Berkeley University Press. Berkeley 2002.

Drewal, H. J: "Mami Wata Shrines: Exotica and the construction of Self", *African Material Culture*. M. Arnoldi, M. Geary and K. Hardin (eds.). Indiana University Press. Indiana 1996.

Jules-Rosetta, B: "Simulations of Postmodernity: Images of Technology in African Tourist and Popular Art", *Visualizing Theory: Selected Essays from V.A.R 1990–1994*. L. Taylor (ed.). Routledge. London 1994.

Law, R. and Mann, K: "West Africa in the Atlantic Community: the Case of the Slave Coast", *William and Mary Quarterly* 1999, vol.2. 221–241.

Kirjoittaja on MA Anna-Maija Aguilera London University Collegestä.

ENNEN JA NYT
Historian tietosanomat